

АВТОРСЬКІ МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті здійснено комплексний аналіз авторських методик оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ України. Виявлено методи, за якими здійснювалось оцінювання професорсько-викладацького складу ВНЗ упродовж досліджуваного періоду.

Ключові слова: оцінювання, методики оцінювання, викладач, якість, професійно-педагогічна діяльність.

Сьогодні проблема управління науково-педагогічним персоналом ВНЗ України є однією з найбільш актуальних, оскільки від якості її розв'язання суттєво залежить соціально-економічний та науково-технічний розвиток держави. У зв'язку з цим оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ є обов'язковою умовою, яка забезпечує функціонування системи управління якістю освіти, оскільки дає змогу контролювати зміни кадрового потенціалу, активність роботи, виявляти та підтримувати позитивні тенденції в роботі викладацького складу [4, с. 188]. Крім цього, перед керівництвом кафедр ВНЗ періодично постає необхідність в об'єктивному і повному оцінюванні кількості та якості виконаних кожним викладачем робіт. З огляду на вищевикладене, актуальним є завдання формування та застосування ефективних науково обґрунтованих методик оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ.

Як свідчить аналіз історико-педагогічної літератури досліджуваного періоду, на початку ХХІ ст. у теорії особливої актуальності набувають питання визначення видів (Н. Бордовська, Г. Ксензова), методів (Т. Васильєва, І. Зварич) критеріїв (І. Нікуліна, О. Римська) та підходів (І. Зварич, О. Руденко, В. Соколов) до оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ. Однак не досить дослідженим у цей період, на нашу думку, залишилося практичне питання вивчення авторських методик оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності науково-педагогічного складу вищої школи.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз авторських методик оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ початку ХХІ ст.

Як свідчить аналіз історико-педагогічних досліджень початку ХХІ ст. [1–5], у зв'язку з виявленими на той час недоліками систем оцінювання результатів професійно-педагогічної діяльності викладачів (неефективність системи оцінювання, побудованої за суто формальною схемою; слабка розробленість технологій діагностики, корекції та вдосконалення якості діяльності викладачів; відсутність спеціальних досліджень, присвячених комплексному вивченню педагогічного потенціалу оцінювання якості діяльності

викладацького складу; недостатність опрацювання загальних теоретико-методологічних підходів до побудови систем самооцінювання ВНЗ та систем оцінювання якості викладацького складу зокрема; формалізованість підходу до атестації педагогічних кадрів вищої школи; недорозвиненість технологій моніторингу та оцінювання якості діяльності викладачів; відсутність безпосереднього зв'язку відповідних концепцій діагностики якості професійної діяльності викладачів ВНЗ із досягненнями сучасної теорії управління, кваліметрії, менеджменту якості; суспільна потреба в простих і зрозумілих процедурах оцінювання якості діяльності викладачів; вплив результатів оцінювання якості діяльності викладацького складу на визначення шляхів і засобів підвищення якості підготовки спеціалістів у вищій школі) постала необхідність пошуку нових методик оцінювання якості професійно-педагогічного складу ВНЗ.

Стверджуємо, що початок ХХІ ст. характеризувався активною розробкою різноманітних авторських методик оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ. Так, зокрема, у Національному університеті водного господарства та природокористування перші дослідження та експерименти з рейтингування викладачів були розпочаті у 2000 р. Зазначимо, що дослідження виконувалось за двома основними напрямками: оцінювання педагогічної майстерності викладачів та оцінювання науково-педагогічної діяльності. Звернемо увагу на те, що оцінювання педагогічної майстерності здійснювалось на основі соціологічного опитування студентів шляхом анкетування. Анкета “Викладач очима студента” включала 20 критеріїв – вимог до викладача, які студент міг оцінити за 5-бальною шкалою. При підбитті підсумків автори виходили з класичного принципу, що рейтинг – це оцінка діяльності будь-якої групи осіб у балах і їх ранжування за набраною сумою. Тож для оцінювання рівня педагогічної майстерності, який визначали студенти, були запропоновані певні критерії. Для загальної оцінки науково-педагогічної діяльності викладача було запропоновано використовувати 100-бальну шкалу, пристосовану до вимог ECTS, яка дала змогу розробити систему оцінювання думки студентів щодо рівня педагогічної майстерності викладача та враховувалася при визначенні підсумкового рейтингу його науково-педагогічної діяльності.

Визначенню загального рейтингу викладача, на думку розробників методики, мала передувати його самоатестація, яка являла собою узагальнену характеристику його роботи за навчальний рік з усіх напрямів діяльності з урахуванням роботи й удосконалення якості підготовки фахівців. Кількісні показники самоатестації оцінювали балами, які були відносною мірою якості робіт, що виконувалися. Використовуючи перелік видів науково-педагогічної діяльності та виконаний індивідуальний план, викладач мав вносити у “Звіт” ті показники, які протягом поточного навчального року він виконував. По кожному з показників нараховували витрати робочого часу та бали. Звіт про самоатестацію викладача розглядався на засіданні кафедри з обговоренням та прийняттям рішення про затвердження або внесення до звіту деяких змін.

У той час, як зазначали деякі дослідники [1], педагогіка вищої школи при вивченні різних аспектів професійно-педагогічної діяльності викладачів переважно оперувала якісними методами аналізу. Однак, на думку вчених, на тому етапі розвитку вищої школи найважливішим завданням стала необхідність вирішення проблеми переходу від суб'єктивних якісних описів педагогічних процесів до суворих та об'єктивних їх оцінок. Кількісне оцінювання діяльності суб'єктів вищих навчальних закладів необхідне було для підбиття підсумків роботи за навчальний семестр чи рік, для прийняття рішень конкурсними комісіями під час перевиборів викладачів на штатні посади, надання рекомендацій з присвоєння наукових звань, проведення заходів із заохочення кращих викладачів.

Погоджуємось, що це потребувало залучення певного набору формальних методів і процедур, розвитку теорії вимірювання та її застосування у педагогічних дослідженнях. Запропонована у 2001 р. "Методика кількісної оцінки якості праці викладача" [1] була значним кроком у вирішенні цієї проблеми. Вона базувалася на аналізі основних аспектів (якість конструювання та організації навчально-виховного процесу; наукова та науково-методична праця) професійно-педагогічної діяльності та узагальненні результатів психолого-педагогічних досліджень, що стосувалися формальних методів кількісного оцінювання цих аспектів.

А. Небеснова та В. Небеснов запропонували систему узагальнених показників та їх елементів, які характеризували якість професійно-педагогічної діяльності викладача ВНЗ. Звернемо увагу на те, що при розробці методики кількісного оцінювання науковці, враховуючи недоліки попередньо розроблених методик, намагалися задовольнити дві головні вимоги: найменша трудомісткість та найменша громіздкість технології фіксування й обробки результатів. На їхню думку, середнє геометричне значення якості навчально-виховної та наукової і науково-методичної праці, які корелювали між собою, характеризували якість професійно-педагогічної діяльності викладача ВНЗ. Дослідники стверджували, що внаслідок складності проблеми якісного, і особливо кількісного, аналізу педагогічних явищ подане рішення не можна було вважати достатньо об'єктивним. Та краще груба формалізація, що являла собою перші кроки в установленні закономірностей, ніж ніякої. Запропонована методика давала змогу зробити відносні кількісні зрівняння якості діяльності окремих викладачів, але самі автори не радили використовувати її для якихось адміністративних висновків і звертали увагу на те, що перелік основних показників та їхня вага в усьому комплексі могли бути корисні викладачеві при конструюванні своєї праці. Бо коли викладач знав, за якими конкретними параметрами оцінювали його діяльність, це акцентувало його увагу на певних аспектах роботи, надавало їй чіткого цільового спрямування.

У 2002/2003 навчальному році у Криворізькому технічному університеті було розроблено систему рейтингового оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників [2]. Ця методика обчислення рейтингової оцінки роботи викладачів включила в себе п'ять напрямів професійно-

педагогічної діяльності викладачів та аспектів роботи, за якими здійснюється їхнє оцінювання, а саме: 1) навчально-методична робота (враховує науково-педагогічну кваліфікацію викладача – науковий ступінь та вчене звання; науково-педагогічний стаж; проведення відкритих занять; доповіді на методичних семінарах кафедри; інтенсивність навчального та лекційного навантаження; керівництво дипломними та курсовими проектами й роботами; показники успішності студентів та їх участь в олімпіадах; підготовку конспектів лекцій; видання підручників та навчальних посібників із грифом МОНУ України тощо); 2) науково-дослідна робота (включає в себе обсяги бюджетної та господарської тематики; впровадження розробок з НДР; проведення соціологічних досліджень; організацію та проведення конференцій; видання монографій; керівництво науковою роботою аспірантів тощо); 3) внесок до матеріально-технічної бази (участь у створенні та переобладнанні лабораторій та аудиторій; придбання наукового та навчального обладнання за кошти ВНЗ; відповідальність за стан навчальних аудиторій та лабораторій тощо); 4) виховна та спортивно-масова робота (включає виконання обов'язків куратора академічної групи; участь у громадській роботі університету; проведення навчально-виховної роботи у гуртожитках; проведення профорієнтаційної роботи тощо); 5) виконавча та трудова дисципліна, заохочення, зокрема присвоєння почесного звання “заслужений діяч науки та техніки” і “заслужений працівник освіти України”, нагородження грамотою університету, подяка ректорату, а також порушення трудової дисципліни, несвоєчасне виконання наказів, розпоряджень. Виходячи з цих напрямів та аспектів діяльності підраховувався загальний рейтинг науково-педагогічного працівника, який складався із суми балів по кожному елементу його діяльності, а далі рейтингові оцінки усіх викладачів ВНЗ вносилися до звіту.

Не менш цікавою, на наш погляд, є інша запропонована авторська “Методика оцінки професійно-педагогічної діяльності науково-педагогічних працівників” від 2003 р. [3]. За задумом авторки О. Скібицької, ця методика мала реалізуватися у три етапи. Так, на першому етапі заповнювалася таблиця, де вказувались напрями професійно-педагогічної діяльності викладача (заповнювали експерти, проставляючи зручний для них діапазон від *min* до *max*, вони оцінювали вагомість певного напрямку діяльності для заданої категорії працівників). У такий спосіб здійснювалося оцінювання напрямів діяльності для кожної категорії науково-педагогічних працівників: асистентів, старших викладачів, доцентів, професорів – із виявленням того, яким напрямом діяльності віддавалася більша чи менша перевага для кожної категорії працівників (так, наукова робота професора мала бути значно вагомішою, ніж асистента, методична робота доцента – більш ваговою, ніж видавнича діяльність). На другому етапі науково-педагогічні працівники заповнювали таблиці особистісними даними щодо результатів роботи за певний проміжок часу за всіма напрямками професійної діяльності та всіма видами робіт. Третій етап являв собою порівняльний аналіз оцінок роботи кожного науково-педагогічного

працівника з формуванням стимулювальних рішень. Характерними для цього етапу були рекомендації щодо впливу на трудову активність викладачів (заохочення чи покарання). Відзначимо, що ця методика була реалізована програмно на базі електронної таблиці Excel. Її реалізація передбачала роботу з чотирма аркушами електронної таблиці “експерт”, “викладач”, “оцінка”, “аналіз”.

На думку авторки, окреслена методика оцінювання якості професійної діяльності науково-педагогічних працівників давала можливість здійснити відбір найбільш здібних до наукової, науково-технічної та педагогічної діяльності викладачів, стимулювати розвиток творчого потенціалу науковців та педагогів, сприяти підвищенню кваліфікації персоналу ВНЗ.

Звертає на себе особливу увагу “Методика рейтингової системи оцінки діяльності суб’єктів Національного аграрного університету (НАУ)” від 2004 р., автором якої є доцент Національного університету біоресурсів і природокористування України (НУБіПУ) А.В. Шостак [5]. Ця методика враховує такі аспекти оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладача: навчальна робота; наукова робота; впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво; науково-методична робота; культурно-виховна робота. Як стверджує автор, методика дає змогу не тільки оцінити якість навчально-виховного процесу за допомогою кількісних показників (критеріїв), а й оптимізувати його організацію, поліпшити управління, мотивацію до праці, визначити місце певного ВНЗ серед однопрофільних закладів тієї чи іншої галузі.

Суть авторської методики зводиться до визначення коефіцієнтів, що найбільш повно характеризують навчально-науково-виховний процес і його суб’єктів. З цією метою запропоновано такі показники, або основні критерії, навчально-науково-виховного процесу: коефіцієнт виконання навчальної роботи; коефіцієнт виконання наукової роботи; коефіцієнт впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво; коефіцієнт виконання науково-методичної роботи; коефіцієнт виконання культурно-виховної роботи. Як загальний критерій оцінки діяльності викладача протягом року застосовують сумарний (загальний) коефіцієнт, який є сумою всіх видів виконання роботи (годин) до нормативної (запланованої).

Розроблена і впроваджена в НАУ методика, за твердженням автора, пройшла якісну багаторазову експертизу, має міцну нормативну і правову основи і на сьогодні єдина в Україні дає змогу максимально формалізувати навчально-науково-виховний процес у ВНЗ, і водночас вона достатньо об’єктивна, проста у використанні й однозначна. Методику активно обговорюють відвідувачі веб-сайту Міністерства освіти і науки України та підтримує керівництво.

Висновки. Отже, у результаті наукового пошуку було встановлено, що початок ХХІ ст. характеризувався великою кількістю авторських методик оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ, що свідчить про актуальність цієї проблематики. Разом з цим, як засвідчило проведене дослідження, кількісні методи переважали над якісними, слугую-

чи таким чином основою для оцінювання якості діяльності професорсько-викладацького складу ВНЗ упродовж досліджуваного періоду.

Список використаної літератури

1. Небеснова А.В. До формалізації кількісної оцінки якості праці викладача / А.В. Небеснова, В.В. Небеснов // Наук. вісник : зб. наук. пр. – О., 2001. – Вип. 1–2. – С. 5–11.
2. Рудь Ю. Як оцінити викладача? Досвід створення і використання системи рейтингового оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників, кафедр, факультетів / Ю. Рудь, А. Темченко, Г. Отверченко // Освіта. – 2005. – 15–22 червня. – № 25. – С. 6–7.
3. Скібицька О.В. Актуальні проблеми стимулювання науково-педагогічної праці : монографія / О.В. Скібицька. – Кіровоград : ПіК, 2003. – 87 с.
4. Чернышова Е.В. Разработка моделей оценки качества деятельности преподавателей вуза и реализация в информационно-аналитической системе “Кафедраальный аналитик” / Е.В. Чернышова, О.И. Пятковский // Ползуновский альманах – 2009. – № 2. – С. 188–192.
5. Шостак А. Рейтинг у національному аграрному університеті / А. Шостак // Освіта. – 2005. – 13–20 липня. – № 29–30. – С. 8–10.

Ткаченко О.Б. Авторские методики оценивания качества профессионально-педагогической деятельности преподавателей вузов Украины в начале XXI века

В статье приведен комплексный анализ авторских методик оценивания качества профессионально-педагогической деятельности преподавателей вузов Украины. Выявлены методы, с помощью которых проводилось оценивание профессорско-преподавательского состава высшей школы в указанный период.

Ключевые слова: оценивание, методики оценивания, преподаватель, качество, профессионально-педагогическая деятельность.

Tkachenko O. Author's methods of assessing the quality of professional and pedagogical activity of teachers of universities in Ukraine at the beginning of the XXI century

The article touches upon the analyses of the author's methods of assessment of Ukrainian higher school teachers' qualitative professional and pedagogical activity. The main methods of assessment of their activity in the stated investigated period are viewed in the given article.

Key words: assessment, methods of assessment, higher school teacher, quality, professional and pedagogical activity.